

A KSH Könyvtár tudásbázisai

A digitális világban a statisztikai adatok közzétételében és keresésében egyre nagyobb hangsúlyt kap az elektronikus megjelenés. Az újonnan előállított adatok túlnyomó része megtalálható a világhálón. A hivatalos statisztikai szolgálat tagjai által kezelt adatok ráadásul általában ingyenesen elérhetők. A statisztika és a digitális világ jelenkori kapcsolatát bemutató tanulmány a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 2013. évi 2. számában olvasható [1], jelen írásban elsősorban a történeti statisztikai adatokkal foglalkozunk.

A történeti adatok esetében a mostani állapot nem egyértelműen az elektronikus formák felé mutat. Bár jelentős felhasználói igény mutatkozik az online források iránt, a rendelkezésre álló történeti anyag túlnyomó része kizárólag nyomtatásban érhető el. A magyar, illetve a budapesti statisztikai hivatal 1867. évi megalakulása óta több ezer kiadványt, adattárat, folyóiratszámot tett közzé a bibliográfiák és katalógusok tanúsága szerint. Emellett a társszervezetek – minisztériumok, kutatóintézetek, egyesületek – is számos kiadványt jelentettek meg, amelyek részét képezik a magyar történeti statisztikai irodalomnak. A teljes anyag digitális hozzáférhetővé tétele egyelőre utópisztikus álomnak tűnik. Azonban a KSH Könyvtár olvasószolgálatán leszárt tapasztalatok alapján a legfontosabb adattárakat, szakirodalmi köteteket az éppen aktuálisan rendelkezésre álló források szerint igyekszünk digitálisan közzétenni.

A KSH Könyvtár és a Móricz Zsigmond Gimnázium 2010-ben *A jelen szaktudása a jövő generációjáért* című pályázata keretében kezdte meg online tudásbázisainak kiépítését. A kezdeti szakasz bemutatása a *Könyvtári Levelező/lap* 2011. évi 9. számában olvasható. [2] A pályázatban a könyvtár két tudásbázis összeállítására vállalkozott, amelyek felépítése során igyekeztünk egyrészt a felhasználói igények, másrészt a már digitálisan rendelkezésre álló anyagok alapján válogatni.

A kezdeti időszak tervei között szerepelt, hogy a frissen kialakított *Kérdezd a könyvtárost!* menüpontba érkező kérdések feldolgozása alapján is bővítsük majd a tudásbázisokat. A menüpont hátterre alkalmas a kérdések csoportosítására, a válaszok gyűjtésére és elemzésére. Mivel azonban az igények túlnyomó része könyvek előjegyzésére, kölcsönzésekre hosszabbítására, illetve általános jellegű tájékoztatásra vonatkozott, ezt a lehetősé-

get végül elvetettük a tudásbázisok későbbi fejlesztése során.

A pályázatban két, elkülönülő tartalmú tudásbázis kialakítása szerepelt. A *Statisztikai tudásbázis* történeti statisztikai adattárakat és segédleteket tartalmaz. A *Fényes Elek-tudásbázisban* a statisztikatörténeti anyagok mellett kiemelkedő statisztikusokra vonatkozó, illetve általuk írt kiadványok szerepelnek.

Statisztikai tudásbázis

A statisztikai hivatal megalakulása óta legfontosabb kiadványa a *Magyar statisztikai évkönyv*, amelyet 1872 óta szinte minden évben kiadtak. A teljes sorból mindössze néhány év hiányzik. Nem jelentek meg egyrészt a sorozat megújítási munkái alatt az 1891–1892. évi kiadványok, másrészt a két világháború tárgyáira vonatkozó adatokat utólag, összevont kötetekben adták közre. A *Statisztikai tudásbázis* a statisztikai évkönyv 1885 és 1910 között megjelent évfolyamait tartalmazza. Az évkönyvek digitalizálása a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár (PTE Egyetemi Könyvtár) és a KSH Könyvtár együttműködésével valósult meg. A KSH Könyvtár a közeljövőben szeretné digitális formában hozzáférhetővé tenni a II. világháború után megjelent statisztikai évkönyveket.

A táblázatok szerkezete, az elrendezés és a betűtípusok váltakozása nem tette lehetővé, hogy a II. világháború előtt megjelent évkönyvek karaktereit felismertetve kereshető PDF-fájlként szolgáltatásuk. Így ezek a kötetek JPG-formátumban, kereshető tartalomjegyzékkel állnak rendelkezésre. A II. világháborút követő időszak évkönyvei esetén reményeink szerint nem áll fenn ilyen probléma. A próbakötet digitalizálása során a karakterfelisme-

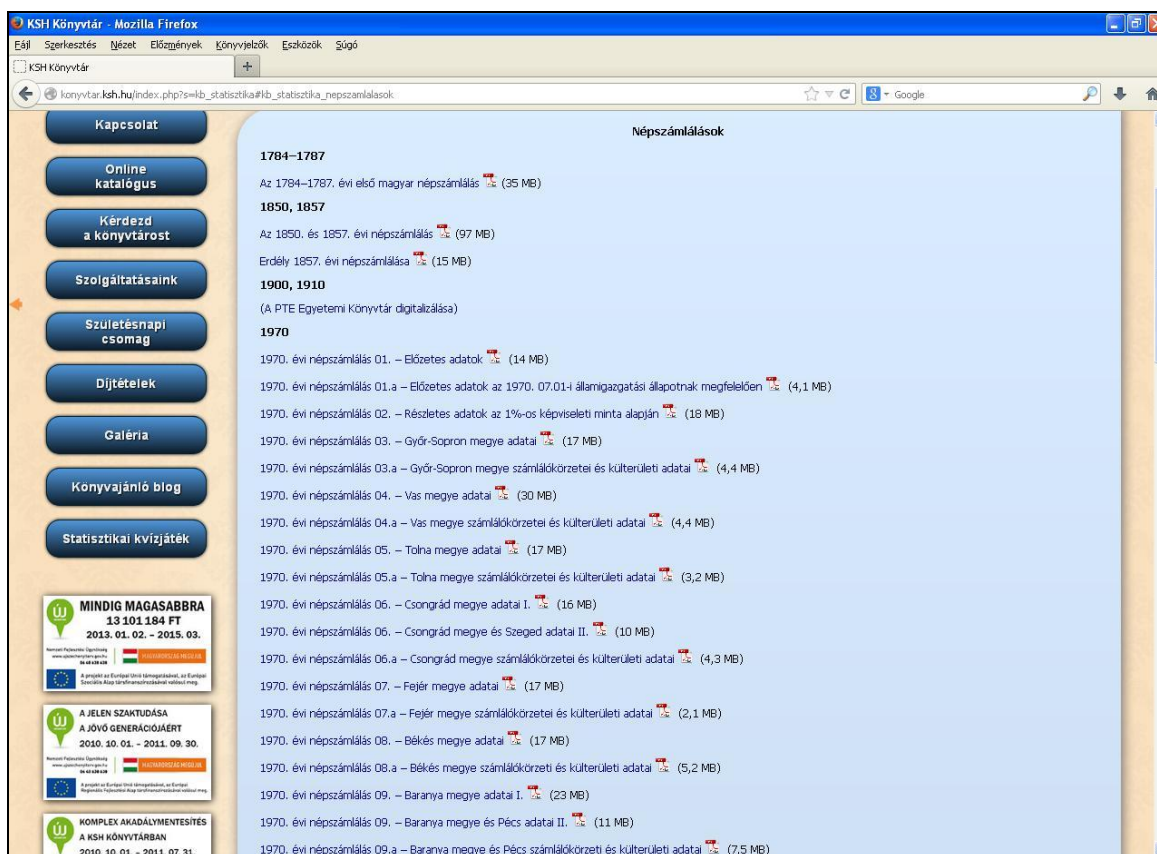
rés kielégítő eredményt hozott, így ezek a kötetek valószínűleg kereshető PDF-fájlként lesznek hozzáférhetők a tudásbázisban.

A statisztikai hivatal által végzett adatfelvételek közül a legjelentősebbek a népszámlálási összeírások. Joggal tekinthetjük a népszámlálási köteteket a statisztikai évkönyvek mellett a hivatal legfontosabb és legkeresettebb kiadványainak. A népesség-összeírások során rögzítenek olyan települési szintű adatokat, amelyekre más források alapján legfeljebb következtetni lehet. Ilyenek például a nemzetiségi és felekezeti hovatartozásra, a tényleges munkanélküliségre, az ingázásra és a fogyasztókosságra vonatkozó adatok. A népszámlálások felhasználói a legszélesebb körből kerülnek ki a történetkutatóktól, helytörténészeketől a szociológusokon át a közigazdászokig.

A KSH Könyvtár többször pályázott a teljes történeti népszámlálási adatközlések online közzétételére. Ez a munka több mint száztízezer oldal digitalizálását jelentené. Terveink szerint 2014-ig a digitalizálás és a közzététel egyaránt megvalósul a *Statisztikai tudásbázisban*. Jelenleg az 1784–87.,

az 1850., az 1857., az 1870. és az 1970. évi népszámlálások egyes köteteit tartalmazza a gyűjtemény kereshető PDF-fájlként, illetve utal a PTE Egyetemi Könyvtár által digitalizált 1900. és 1910. évi kötetekre (1. ábra). [3]

A kezdetektől napjainkig a statisztikai hivatal feladatai közé tartozik a helységnévtárak és helységnévkönyvek összeállítása és kiadása, amelyek a közigazgatási beosztáshoz kapcsolódó adatokat tartalmazzák. Az első ilyen jellegű összeállítás, amelyet már a statisztikai hivatal adott ki, 1873-ban jelent meg. A KSH Könyvtár első digitalizálására vonatkozó pályázata volt 2003-ban az 1873 és 1913 között megjelent helységnévtárak online közzététele. [4] [5] Az akkor elkészített 16 ezer oldal digitalizált anyag szervesen illeszkedik a *Statisztikai tudásbázisba* annak ellenére, hogy a több mint tíz évvel ezelőtti informatikai megoldások nem minden esetben kompatibilisek a mai böngészőkkel. Egyes esetekben hibák jelentkeznek az oldalak lapozása közben, az anyag teljes konvertálása a mai informatikai környezethez azonban még várat magára.

1. ábra A Statisztikai tudásbázis népszámlálási kötetei

A tudásbázisnak része még két kiadványtípus, amelyek nem a hivatalos statisztikai adatközlésekhez kapcsolódnak. Az egyik az olyan könyvtári kiadványoké, mint az 1990-ben megjelent magyar–angol–orosz statisztikai szakszótár, illetve a statisztikai hivatal 1867 és 2005 között megjelent kiadványait bemutató bibliográfiásorozat. A másik típus, amely nem része a hivatalos statisztikának, a Toldy-féle vasúti kézikönyvek 1912 és 1935 között megjelent hat kötete. A tudásbázisban elérhető kötetek eredeti példánya a KSH Könyvtár állományában található. A digitalizálás során – belső használatra – az 1890. és 1900. évi kiadások PDF-változata is elkészült a *Közlekedési Múzeum Könyvtárával* együttműködésben.

A *Statisztikai tudásbázis* bővítése a következő két évben a *Magyar statisztikai évkönyvek*, illetve a népszámlálási kötetek anyagával valósulna meg. A munka későbbi fázisában pedig további adattárak (például a mezőgazdasági összeírások kötetanyaga, illetve az ágazati és a megyei évkönyvek évfolyamai) is bekapcsolhatók lennének a gyűjteményekbe.

Fényes Elek-tudásbázis

A *Fényes Elek-tudásbázisban* elérhető a KSH Könyvtár *Nagy magyar statisztikusok* címet viselő bibliográfiásorozata, amelyben 1958 óta huszonhét kötet jelent meg. Az egyes számok nemcsak bibliográfiát, hanem életrajzot és olykor forrásközlést vagy kísérő tanulmányt is tartalmaznak. A tudásbázis ezen túlmenően jelenleg három kiemelkedő statisztikus életművéből válogat: *Fényes Elek*, *Keleti Károly* és *Buday László* munkáiból.

Fényes Elek (1807–1876) statisztikus, földrajztudós, a honismeret jelentős hazai képviselője, az 1848–1849-es szabadságharc során létrehozott – természetétől fogva rövid életű – statisztikai hivatal vezetője volt. [6] Legfontosabb műve, a *Magyarország geographiai szótára* elérhető a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének* honlapján. A róla elnevezett tudásbázisban a *Magyar Tudománytörténeti Intézettel* együttműködve további jelentős munkái szerepelnek, például a *Magyarország statistikája* vagy *A magyar birodalom nemzetiségei*. Megtalálható a gyűjteményben továbbá a KSH Könyvtár kiadásában megjelent *Fényes Elek-breviárium*, amelyben szinte valamennyi művéből olvasható rövid válogatás.

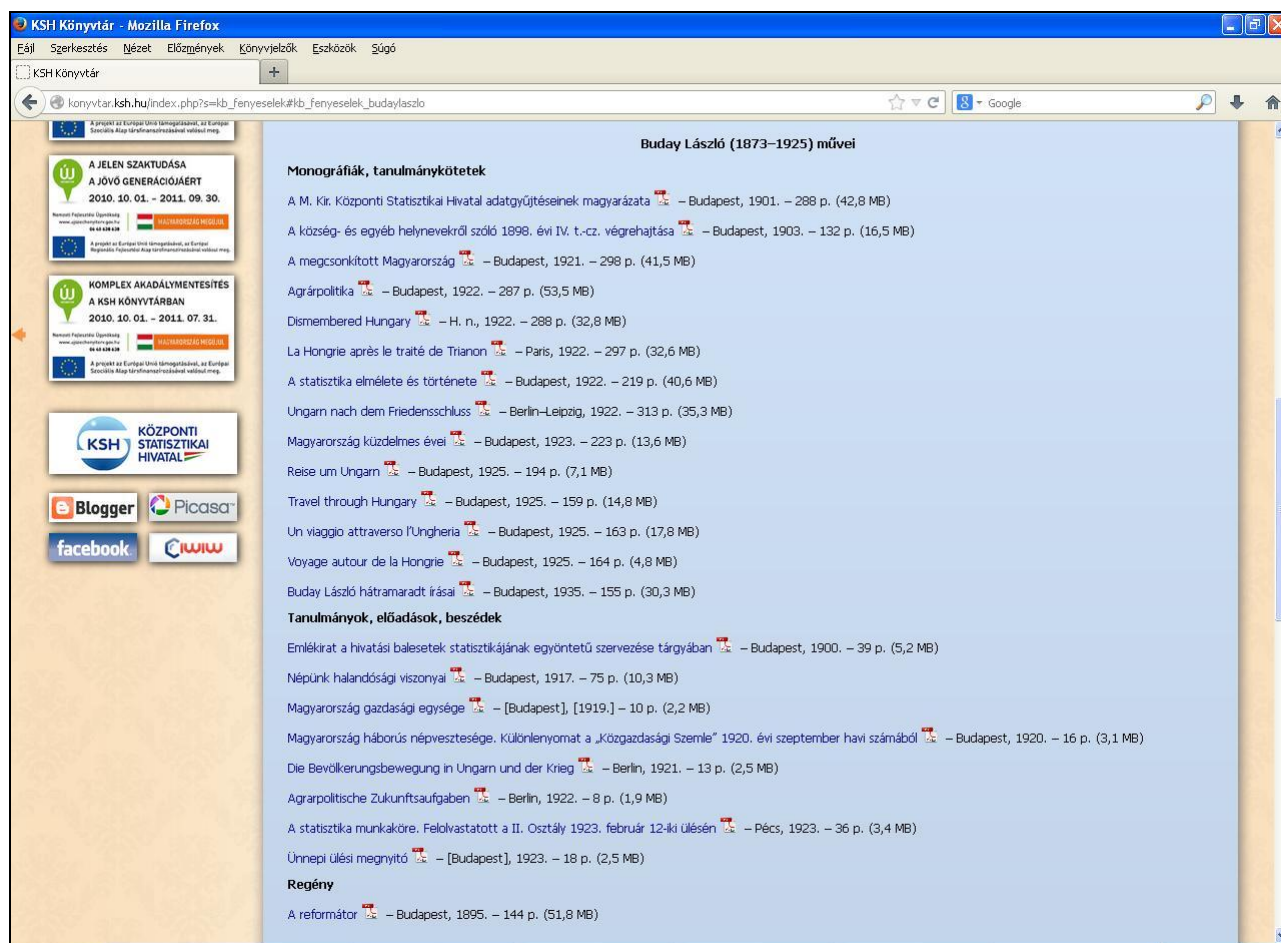
Fényes Elek élete végén nélkülözve, a közélettől és a tudományos világtól teljesen elszigetelve élt. 1870-ben még a fővárosi statisztikai hivatalhoz is pályázott napidíjas munkatársnak. [7] Fényes Elek nevét napjainkban több intézmény, szervezet, a KSH Fényes Elek-terme és a Fényes Elek-emlékérem őrzi. A KSH az elmúlt években rendszeresen szállított ajándécsomagokat Csokajra, Fényes Elek szülőfalujába, tisztelegésül tudósi-emberi nagysága előtt. A fenti kezdeményezések mellett reméljük, hogy a KSH Könyvtár Fényes Elek-tudásbázisa is méltó emléket állít a kiváló statisztikusnak.

Keleti Károly (1833–1892) az 1848–1849-es szabadságharc leverésével megszűnt statisztikai hivatal után az 1867-ben újonnan megalakult hivatal első vezetője volt. A magyar statisztika kezdeti időszakában több összeírás megszervezése és a magyar statisztika alapvető módszertanának kidolgozása is a nevéhez fűződik. A tudásbázisban is elérhető legfontosabb könyve, a *Hazánk és népe* összefoglalóan mutatja be a statisztika eszközével a magyarországi viszonyokat. [8] Az oldalon elérhető másik műve az első szőlőösszeírás kötete. A magyar statisztika kimagasló sikere volt, hogy 1869-ben Hágában a nemzetközi statisztikai kongresszuson Magyarországot bízták meg a szőlészeti statisztika módszerének kidolgozásával. Ennek a munkának az eredménye az 1875-ben megjelent *Szőlőszet: Magyarország szőlészeti statistiája, 1860–1873* című kötet. [9]

Az I. világháborút követő időszak legtermékenyebb magyar statisztikusa volt Buday László (1873–1925). A statisztikai hivatal vezetése mellett a tudományos életben is rendkívül aktív szerepet vállalt: folyóiratokat szerkesztett, oktatott az egyetemen és részt vett a szakmai társaságok életében. [10] A tudásbázisban elérhető életművének legjelentősebb alkotásai – köztük azok az angol, francia, német, olasz nyelven írt munkák, amelyek a trianoni békeszerződés Magyarországra gyakorolt hatását mutatják be a nagyvilág számára (2. ábra).

Összefoglalás

A KSH Könyvtár e két tudásbázissal kíván hozzájárulni ahhoz, hogy a történeti statisztika és a statisztikatörténet kellően reprezentálva legyen a digitális világban. A magyar statisztikatörténeti irodalom mennyiségét és az érdeklődő felhasználói körök összetettségét ismerve egyértelmű, hogy

2. ábra A Buday László-életműkiadás a Fényes Elek-tudásbázisban

a következő évek-re-évtizedekre is bőven marad munka. A tartalmak jó színvonalú, ingyenes online közzététele egyaránt érdeke a könyvtáraknak és a statisztika iránt érdeklődőknek.

Irodalom

- [1] RÓZSA Dávid – KALMÁR Csilla – LENCSÉS Ákos: A statisztika és a digitális átállás. = TMT, 60. köt. 2. sz. 2013. p. 47–65.
http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=5736&issue_id=545
- [2] LENCSÉS Ákos: Új tudástárak a KSH Könyvtárban. = Könyvtári Levelező/lap, 23. köt. 9. sz. 2011. p. 13–15.
http://epa.oszk.hu/00300/00365/00118/pdf/ki11109_013-015.pdf
- [3] LENCSÉS Ákos – RÓZSA Dávid: A felhasználói bizalom és a népszámlálási adatok digitális szolgáltatása: múlt, jelen, jövő Magyarországon és Nagy-Britanniában. = Könyvtári Figyelő, 59. köt. 1. sz. 2013. p. 33–44.
- [4] KÓTAI Katalin – NEMES Erzsébet – RETTICH Béla: Az első könyvlajstromtól az Internetig: a könyvtárgépesítés főbb állomásai a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat történetében. = TMT, 51. köt. 1. sz. 2004. p. 30–35.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3487&issue_id=447
- [5] NEMES Erzsébet: A KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. = Könyvtári Figyelő, 51. köt. 3. sz. 2005. p. 519–526.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00056/nemes.html>
- [6] MARTON Ádám: Fényes Elek, a reformkor kiemelkedő statisztikusa. = Fejezetek a magyar statisztikai gondolkodás történetéből. (Csahók István, Nyitrai Ferencné szerk.). Budapest, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, 2000. p. 35–61.
- [7] THIRRING Gusztáv: Budapest székes főváros statisztikai hivatalának története, 1869–1894. Budapest, Grill Károly, 1894. 22 p.

[8] KOVACSICS József: Keleti Károly a tudós és közgazdász. = Statisztikai Szemle, 61. köt. 10. sz. 1983. p. 1070–1075.

http://www.ksh.hu/statszemle_archive/viewer.html?ev=1983&szam=10&old=128&lap=6

[9] LACZKA Sándorné: Gondolatok a mezőgazdasági statisztikáról. = Statisztikai Szemle, 70. köt. 11. sz. 1992. p. 964–973.

http://www.ksh.hu/statszemle_archive/viewer.html?ev=1992&szam=11&old=62&lap=10

[10] NÉMETH Zsolt: Buday László élete és munkássága. = Pécsi Szemle, 13. köt. 3. sz. 2010. p. 88–93.

Beérkezett: 2013. IX. 3-án.

Lencsés Ákos

a KSH Könyvtár olvasószolgálati osztályvezetője.

E-mail: akos.lencses@ksh.hu

Internetes egyetemi távoktatásba fogott Nagy-Britannia

Nagy-Britannia is elindította saját internetes távoktatási projektjét, amelynek keretében a szigetország több mint húsz egyeteme kínál ingyenes online tömegkurzusokat a tanulni vágyóknak. A tanulókat webkamerán át azonosítják, de hivatalos minősítést csak felügyelet mellett írt teszttel lehet szerezni.

David Willetts felsőoktatásért és tudományért felelős brit államtitkár szerint az egyetemi oktatáshoz való hozzáférés kiterjesztése többé nem „tégla és malter” függvénye lesz. Hozzátette, a projektben való részvétel segít az egyetemeknek lépést tartani a kurzusaik iránti növekvő igénnyel, különösen a tengerentúli diákok tekintetében. A FutureLearn elnevezésű új oktatási projekt 21 brit egyetem – köztük a birminghami, a sheffieldi és a bristoli –, valamint a dublini Trinity College és az ausztrál Monash Egyetem közreműködésével indul. A diákok többek közt mobiltelefonon és otthoni számítógépen is követhetik az órákat. A *British Library*, a *British Museum* és a *British Council* a tananyagokhoz való hozzáférést fogja biztosítani a diákok számára.

Ez idáig húsz rövid – egyebek közt a webtudományba, a III. Richárd-korabeli Angliába és a pszichológiába betekintést engedő – kurzust jelentettek be, amelyekből nyolc már az idén elindul. A kísérleti fázisban a hallgatóknak feleletválasztós tesztekkel kell kitölteniük és nem kapnak hivatalos minősítést. A csatlakozott egyetemek reményei szerint sokakat érdekelni fog a lehetőség, hogy egyetemi szintű kurzusokon vehet részt utazás és költség nélkül, illetve a saját időbeosztásához igazítva. A projekt továbbá ízelítőkurzusokat is kínál az egyetemválasztással küszködő fiataloknak.

A FutureLearn keretében indított kurzusok mindegyikére 20 ezer diákot várnak. A szervezők arra alapozzák várakozásaikat, hogy amikor az edinburghi egyetem ajánlott online tömegkurzusokat egy amerikai hálózaton keresztül, több mint 300 ezer diák regisztrált az órákra, míg a *University of London* nemzetközi programja több mint 200 ezer résztvevőt vonzott. A projektben részt vevő *Open University* rektora, *Martin Bean* szerint néhány egyetem idővel biztosan fontolóra veszi, hogy hivatalos minősítést is adjon az online órák hallgatóinak. *Simon Nelson* projektigazgató szerint a FutureLearn igyekszik erős online közösséget összekovácsolni, amelyben közösségihálózat-szerű kommentoldalak egészítik ki az órák anyagát.

Az Egyesült Államokban tavaly elindított online tömegkurzusok nagy hatással bírnak, különösen, hogy olyan élvonalbeli egyetemek állnak a projekt élén, mint a *Harvard*, a *Massachusettsi Műszaki Egyetem* és a *Stanford*. A kurzusok heves vitát váltottak ki a felsőoktatás költségeire vonatkozóan, illetve, hogy egész pontosan miért is fizetnek a diákok, amikor rengeteg információ és speciális egyetemi tananyag elérhető az interneten is. Az amerikai kurzusok némelyikén már hivatalos minősítést is szerezhetnek a diákok, amennyiben fizetnek érte, hogy felügyelet mellett írhasanak tesztek.

/SG.hu Hírlevél, 2013. szeptember 23., <http://www.sg.hu/>

(B.Bné)